

če jim začnejo naglo boljšega ali pa sploh drugega živeža klasti, zlasti pa skušnja uči, da breje krave in ovce rade zvržejo, če se jim krma naglo premeni.

Kakošna mora biti klaja.

Vsaka krma, bodi si kakoršna koli, mora dobra in živini primerna biti, če ne, ji ne tekne. Ako pride med krmo kaj, česar želodec ne more prebaviti (prekuhati), kakor drobno kamence, prah, pesek itd., živina ne zbolí samo lahko, ampak še celó poginiti mora dostikrat zavoljo tega. Dasiravno v začetku ne tako očitno, škodje živini tudi premočeno seno ali slama, premerl, gnjil ali kaljiv krompir in repa, droževje, katero je bilo premalo iztiskano ali predelano, in je torej še dosti vinskega cveta v njem, moljavo zernje, premalo preležano seno, pred kratkim še le požeto zernje žita in sočivja, mokra detelja, ktera se še le pari, in druge take mastne trave, potem sploh zeliša, na ktere je kaka škodljiva strupena rosa ali bolezen prišla. Posebno se ravna dobrota kerme po kraji, v katerem je bila spravljena. Tudi dobra klaja utegne škodovati, če se v prašenih, vlažnih ali zatuhlih krajih hrani, skozi ktere nikoli nobena sapa ne potegne. Zavoljo tega naj se spravlja klaja na odrih nad hlevi samo tedaj, kadar je hlev ali obokan (velban), ali pa je leseni strop dobro zapažen, da para iz hleva ne more skozi strop. Tudi cevi za odganjanje soparice, kjer jih imajo, ne smejo pod streho napeljane biti, ampak skozi streho morajo iti. Ravno tako se morajo line, skozi ktere se klaja znad hleva v hlev meče, dobro zapreti dati in morajo tako dolgo zaprte biti, dokler jih ni treba odpreti.

Kakor domača živina ni vsa enega plemena, tako tudi ne tekne vsaka klaja enako; tako se podá zernje, kot poglavitni živež, bolj konjem kakor ovcam in geveji živini, katerim se le o posebnih priložnostih, postavimo, pred spojem bolj za priklado kakor kot živež daje. Kisla trava in seno s te trave se prileže konjem prav dobro, manj pa goveji živini, dasiravno je tako seno manj tečno kakor sladko; ovce pa skoraj gotovo zbolé, če tako seno vedno uživajo.

Sočivje je prav rediven živež, pa želodcu je težek, ne sme se ga tedaj toliko živini dajati, kakor zrnja žita. Pa tudi zrnje ni vse enako redivno; postavimo, če gospodar svoji živini ovsa ali rži ali turšice daje, ji mora tega zrnja vselej bolj po malem dajati.

Listje skoraj vseh dreves, kakor tudi njih mladike, ktere živinčeta posebno na pašah v gojzidih kaj rade oberajo, ne redé samo malo, temuč goveji živini in drobnicam je dostikrat še celó zlo zlo škodljiva krma. Tudi korenine in korenstvo kakor repa in krompir utegnejo škodovati, če jih živina preveč dobiva, ker so želodcu pretežke zavoljo tega, ker jih želodec ne more prekuhati. Ravno tako utegnejo za krmenje olarske (prajarske), žganjarske droži, ostanki cukrarnic škodljive biti, zlasti pa konjem.

Razun dobrih paš in sená, ki se na travnikih s sladke trave nakosi, sploh ni klaje, ktera bi dobro redila, ob enem pa tudi želodcu nadlege ne delala; zavoljo tega je dobro, med bolj slabo klajo vselej tudi nekoliko mrve (sena) primešati. Kadar pa gospodar svoji živini sploh ob enem času razno klajo ali pa eno poleg druge klade, jo mora vselej tako zmešati, da živina ne dobiva samo potrebnega živeža, temuč tudi, da se ji želodec dosti napolne, tako da se popolnoma nasiti. Zavoljo tega zrnje ni za govedo in za ovce; kajti zrnje sicer dobro redí, velicega želodca teh živinčet pa vendar ne napolne in torej tudi dosti ne nasiti. Najbolje je zraven še sena dati. Ako pa druge sorte krme že tako močno redé, se jim mora kaka druga manj tečna krma primešati, postavimo, slama. Zlasti takrat je take primeši zlo treba, kadar se živina z žlampo redi, ker živina utegne sčasoma, pa zlo nevarno zboleti.

Dostikrat napravljajo krmo, da bi bila živini bolj

prijetna ali pa bolj prebavljiva; tako ji krmo dostikrat razrežejo, kakor slamo (rezanico), repo, krompir, večkrat jo s kropom poparijo ali skuhajo, večkrat jo okisajo ali osolé ali sicer tako ali tako napravljajo. Kadar dobiva živina toplo pijačo, je sploh skrbeti, da pijača ni pretopla, ker živini želodec in čeva omagajo, če preveč in pregorke pijače dobiva; nasledki tega so marsiktere bolezni. Tako umetno narejene krme ne smejo predolgo na zraku stati, ker se rade skisajo; to pa živini ni samo neprijetno, ampak tudi zbolí lahko. Sploh naj gospodarji pri vsakeri krmi, ktera se more skisati, kakor pri tako imenovanem rujavem senu, ktero se samo po sebi sogreje, ali pri mokri detelji, skrbno gledajo, da se kisanje o pravem času ustavi, ali pa da se krma še le potem živini klade, ko se je že popolnoma skisala. Sicer se krma lahko spridi in živina ne mara za-njo, če jo pa zavoljo lakote uživa, mora pa zboleti.

Kadar dobiva živina osoljeno krmo, je treba posebno za to skrbeti, da ima tudi dosti pijače. Po slani krmi je namreč živina žejna, in če se dosti ne napaja, utegne celó zboleti. (Dal. prih.)

Natoroznanske reči.

Kako se razširjajo rastline in živali po svetu.

Dozorelo seme ne odpade deleč od rastline, če ga ne odnese veter, voda ali kaka druga moč; in živali, ko so se rodile, ne poslové se rade od rojstnega svojega kraja, dokler jih ne prežene kaka neugodnost ali uima. Gotovo je, da je tako razširjanje sila počasno, vzlasti, če se različne rastline razširjajo po poedinah rastlinah, živalske plemena po posamnih parih.

Kar se tiče rastlin, najhitreje jih razširja vihar in voda. So semena, ktere so krilate, nekako kosmate, kocinaste in lahke, tako da jih vzdigne vetrovna moč, in odnese veliko milj deleč. Mnogotere druge sprejmejo potoci, reke, morski valovi, pa jih odnesó v najdaljne kraje, kjer jih izročé zemlji v krilo. Voda jih vrže na obrežje, odkodar se mnogotere plodé naprej o novem kraji; vetrovi, ti jih pa samí razsejajo na deleč in na široko povsod okoli. Odtod tedaj, da se prikažejo zelišča na tacihi mestih, kjer malo prej ni bilo ne duha ne sluha o njih.

Živali se preselé, če jim rojstna zemlja ali če jim podnebje ne ugaja. Jim namreč zmanjkuje živeža, potrebnega zavetja, morajo si ga poiskati drugej in hité torej v tuje kraje. Včasí se jih preseli cele družine, preden nastane zima. Nekteri tiči zapusté leto za letom ledene krajine severne, kadar se zima povrne, pa dojdejo k nam, ker tu mraz ni tako hud. Nekterim ticam pa je premrzlo naše obnebje pozimi, postavimo: lastovkam. Zato beže drugam čez zimo; pri nas ne bi imele živeža. Al vrnejo se zopet na spomlad, ko zgine snežena odeja in se stopí led, solnce gorkeje sije ter zbudi razne žužke, kteri so za živež urnim, priljubljenim tičicam.

Kadar je v severni Ameriki zima huja ko navadno, preselé se črni medvedje in leverice v prijazniše, topleje kraje — doli v zedinjene države. Ravno tako sevni jelen zapustí Sibirijo, divji osel Perzijo v prehudi zimi. Nektere živali se podajo drugam in umaknejo mrazu, zato da laže nesó jajca in mlade imajo, postavimo: slanici, vahnje (Schellfisch), nektore želve, raci itd. Ropne zveri in živali, ktere od teh in enacih živé, morajo za njimi. Medved, ta že; morski volkovi, ti tudi; in mnogo mesojednih tic.

Žužkov se zaredí časi tako obilo, da jim hrane pomanjkuje zaradi preobilnega zaroda. Morajo torej drugej se vseliti. Znane so kobilice selivke. Teh zdaj pa zdaj priletí, da je vse črno, iz Azije z rodovitnih, romantičnih, tartarskih planjav čez Rusko, Poljsko, Nemško, in leté celó gori do Angležkega. Kadar in kjer se spusté na tla, pokončajo in opustošijo vse: poljščino, drevje, sploh kar je zelenega, tako da dostikrat lakota nastane.

Miši se izseljujejo v celih tropah.

Mnogokrat zgreše te živali pot, ali jih pa burovito morje, dereče, sploh tekoče vode in vihri odnesó v daljne dežele; postavimo: želve priplavajo iz Amerike na Angležko. Neki tiči dojdejo iz Afrike na Švicarsko in Nemško, ognjena čaplja ali rudeča gos s pobrežja sredizemelskega na Hesko in Nasavsko.

Enako kakor semena valovito morje odnaša tudi veliko manjih žival v čisto nove kroge.

Tako se selé že mnogo tisoč let živali, in se plodé rastline, in se naseljujejo in zaplojajo po otocih, po rekah (vodne rastline), in po morji, pa po močvirnih krajih.

Podgoriški.

Šolske reči.

Novomeška gimnazija.

Vesolja bo vsacemu pravemu slovenskemu domorodcu zaigralo srce, ko v roke dobí letošnji program novomeške gimnazije, ki nas odškoduje za lansko molčanje. Zares, velik napredek enega leta! — Učeni jezikoslovec, častiti P. Ladislav Hrovat, pokazal je, da marljivi bučelici enak nabera zlate zrna iz bogatih zakladov slovenskega maternega svojega jezika, ter se spušča s svojim bistrim umom v temnejši hrame njegove, preiskovaje logiko in pravila misel slovenskih, da bi po ti poti v slovenski mladeži zbudil zavednost slovniških pravil. — Spisal je sostavek „o slovenskem genitivu“ (rodivniku) in s tem sostavkom (le škoda, da se je mnogo tiskarnih pogreškov vrnilo v izvrstni spis) lepo pokazal, da je jeziku do jedra segel; obdelal je slovenski genitiv, kakor prof. Bonitz grškega, in v njem pokazal, kako močno se ujema grščina s slovenščino. S tem pa tudi jasno dokazuje, kolikanj lažje in temeljiteje bi se slovenska mladež učila grščine in latinščine, ako bi se naslanjala in primerjala maternemu jeziku. Torej častitemu pisatelju iz srca potrjujemo zlate izreke konec sostavka, in ne moremo si kaj, da jih nekoliko v svoj list povzamemo, zlasti zastran tistih naših bravcov, katerim tehtni sostavek ne pride v roke.

„Prave zavednosti slovniških pravil — piše g. profesor — si je moč pridobiti le v maternem jeziku, ktereга človek tudi čuti. Res je sicer, da se drži človeški um v bistvu povsod enih in istih pravil, ker je le eden, in da dela v obče enomerno, ker logika je le ena. Toda razni jeziki razmere različno izrazujejo. Take pravila in postave, po katerih ravna človeški um sploh, treba je obuditi pri posamesni osebi; logične razloge, ki jih človek vé, se jih pa ne zavé in jih ne občuti, treba je zbuditi ter jih pripraviti do zavednosti. In to se more zgoditi le ondi, kjer je tvarina znana, — „früher kennen, dann erkennen“, pravi grški jezikoslovec Kurci, — namreč v maternem jeziku. Taka zaveda je dalje prava stopnja logičnega izobraževanja, kajti mladeneč se vadi pri znani tvarini različne reči ločiti od različnih, sostavljati podobne, grupirati enake, povzemati (subsumirati) posamesne pod splošni zaumen, z eno besedo, um se zaveda postav, po katerih dela, in tako jame spoznavati samega sebe, in v tem smislu je slovništvo cilj, ne samo pomoček. — In ko bo mladeneč se zavedel slovniških postav, izraženih v lastnem jeziku, lahko ga bo stalo, obračati to na druge jezike; mogel bo pregledovati različenost, kako izrazujejo razni jeziki ene in iste razmere različno, in to mu bode neizrekljivo lajšalo temeljiti poduk v ptujih jezikih. Iz različenosti raznih jezikov izvira sila veliko težav za mladino pri učenju ptujih jezikov; uči se ptuje po ptujem, pa nobenega ne razume, ker nima logičnega razloga v domačem vterjenega. Največ pomot pri prestavljanji iz nemškega v latinsko pri slovenskih učencih izvira odtod, ker nemščine prav ne poznajo ter se je ne zavéjo.“ — Ptuj jezik s pomočjo ptujega učiti se, oh, koliko muke, koliko nepotrebnega truda, pa tudi koliko prazne

slame! — „Čemu tedaj tacih ovinkov, ker imamo ravno pot — svoj izobraženi jaderni materni jezik!“ —

Šolske naznanila, ki jih priobčuje marljivi vodja g. P. Bernard Vovk, nam pripovedujejo, da je pri novomeški gimnazii 12 učnikov, ki so vsi duhovni frančiškanskega reda, in konec leta učencov 226, med njimi 215 Slovincov, 2 Hrvata in 9 Nemcov. Zraven rednih predmetov gimnazijalskih se je tudi še francozki in laški jezik pa petje učilo.

V 10. oddelku nasledva imenik novomeških učencov po redu učiliškega napredka. „Novice“, ki se vedno za domačo pravilno pisavo slovenskih imen, priimkov in krajev poganjajo, si v dolžnost štejejo, svojo popolnoma pohvalo izreči vodstvu novomeškemu, ki je prvo nastopilo pot národne enakopravnosti slovenskih imen skozi in skozi ter krajne imena pisalo tako, kakor so, izvirne in domače. Prečudno je res, da Nemec nekda ni pustil imen naših, kakor jih je najdel, ampak da jih je prekrstoval in preobračal, da niso nikomur podobne; še rek in gorá ni pustil pri miru, mogočni Savi naši je dal maloestetično ime Sau, — veličastni Triglav je spreobrnil v Terglú itd. Čisto naravno je tedaj, da popake te trebimo iz domačih pisem in domačega govorjenja, in da tudi mi, kakor drugi narodi, imenujemo vsikdar in povsod svoje domače kraje, reke, gore itd. tako, kakor je njih pravo ime. Ako jih Nemec imenuje po svojem prestroju, mu tega ne branimo, — le gleda naj, da ga bo ljudstvo razumelo, če po deželi išče tega ali unega kraja po svojih krstnih bukvah.

Drugo pot bomo podali slovenski govor, s katerim je bilo letošnje šolsko leto o slovesni delitvi daril sklenjeno.

Ozir po slovanskem svetu.

Srbija.

Zemlja in národ srbski.

Popisal dr. Ivan Podlišček v Topčideru.

(Dalje.)

Globoko pod strmim z lepimi hišami ozaljšanim bregom teče mirno in ponosito tik lepih hiš, gradov, magazinov in štacun naša bistra, tukaj res velikanska Sava, polna ladij različnih narodov, kakor morje pri kakem morskem, za trgovino priličnem mestu. Kakor v Trstu ali Benetkah je na Savi vse polno avstrijskega, srbskega in francoskega brodovja. Vse je živo ljudi, žival, vozov in družega blaga; ladije se tu izpraznjujejo in napolnujejo; polne švigajo na vse strani in dohajajo od vseh strani, odnašajo in donašajo ljudi in drago blago. Na velikanski Donavi in na njenem od Turkov, ciganov in judov itd. napolnjenem bregu ne ostane nobena ladija; vsaka leti memo donavskega brega naravnost v ponosito našo Savo, in kadar se tukaj svoje nabrane težave znebi in drugo dobí, zletí zopet kakor marljiva čbelica v daljno širjavo, dragega bremena si nabirat.

Res! veselja človeku srce zaigra, ako vidi, kolike korake je srbski narod v kratkem času storil. Pred 40 leti ni imel nobene cerkve, nobene lepe hiše; zdaj ima lepo glavno mesto od vseh narodov obiskovano, ktero raste, se lepša in popravlja dan na dan. Pred 40 leti je bil sužnik v umazanih kučah in bajtah, zdaj je gospod v lepih hišah, gradovih in palačah. Pred 40 leti je plašno po blatu Belega grada gazil, zdaj se ponosno po njegovih gladkih ulicah vozari in jezdari. Pred 40 leti je v strahu na tihem in skrivaj svojega Boga molil; zdaj ga lepo zvonjenje k Božji službi vabi. Pred 40 leti je mogel vsaki Srbin se Turčinu ponižno iz poti umakniti, v obraz ga še pogledati ni smel; zdaj se za-nj še ne zmeni ne. Da! pred 50 leti je srbski narod v svojem glavnem mestu grozovite smrti mučenja umirati mogel. Znano je, da leta 1812 in 1813 so po beligradskih ulicah srbske viteze in kneze žive na kole natikali in jih tako kviško povzdigovali. Mučenci so